

А. І. Лізуноў

(Мінск, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт)

**СУПРАЦЬСТАЯННЕ БЕЛАРУСКАГА
НАЦЫЯНАЛЬНАГА КАМІТЭТУ
І БЕЛАРУСКАЙ САЦЫЯЛІСТЫЧНАЙ ГРАМАДЫ
Ў ПЫТАННІ ФАРМАВАННЯ БЕЛАРУСКАГА ВОЙСКА**

Перыяд 1917–1918 гг. быў лёсавызначальным для беларускага нацыянальнага руху. У гэты перыяд, у крывавым віры Першай Сусветнай Вайны, двух рэвалюцый і замежнай інтэрвенцыі, у межах беларускага нацыянальнага руху разгарнуліся ўнутраныя канфлікты. Як прыклад, канфлікт, які разгарнуўся паміж Беларускім нацыянальным камітэтам і Беларускай сацыялістычнай грамадой.

БНК паўстаў 27 сакавіка 1917 г. першапачаткова як грамадска-палітычная арганізацыя з правым ухілам. Мела фінансаванне з боку прадстаўнікоў буйных беларускіх зямельных уладароў, такіх, як Э. Вайніловіч, князь С. Радзівіл, князь Г. Э. Друцкі-Любецкі і іншыя. У хуткім часе БНК пачало разрастацца за кошт афіляцыі ў склад БНК мясцовых арганізацый. Гэта выклікала рэарганізацыю БНК у палітычную сілу з усімі неабходнымі рэгаліямі. БНК падтрымалі разнастайныя палітычныя (рэлігійнага і інш. характару), культурна-асветніцкія арганізацыі [1, с. 4].

Як процівага БНК дзейнічала БСГ, якая аб'ядноўвала ў сваіх шэрагах прадстаўнікоў беларускага нацыянальнага руху, пераважна сацыялістычнага кірунку. Але варта заўважыць, што БСГ, пасля аднаўлення сваёй дзейнасці 24 сакавіка 1917 г., паступова распадалася на шэраг іншых партый і рухаў з процілеглымі палітычнымі поглядамі. Але нават у такіх умовах БСГ прадстаўляла з сябе асноўную канкуруючую сілу для БНК з шэрагу пытанняў і адным з галоўных пытанняў было пытанне аб стварэнні беларускага войска.

Кожны з бакоў меў свае канцэпцыі фармавання беларускага войска. БНК прадугледжвала беларусізацыю вайсковых фармаванняў, якія пераважна складаліся з беларускіх жаўнераў. Пры гэтым, варта заўважыць, што на фоне тых нацыянальных зменаў, якія адбываліся ў былой Рускай імператарскай арміі (украінізацыя), беларусізацыя пэўных частак праходзіла стыхійна. Аб гэтым сведчыць узнікненне 15 мая 1917 г. Беларускай вайсковай арганізацыі, афіляванай з БНК,¹ Часовы выканаўчы камітэт беларусаў-

вайскоўцаў пры 12-й арміі. Сам праект беларускага войска распрацоўвала, паралельна з БВА, Арганізацыя беларусаў-аўтанамістаў. Гэты праект прадугледжваў стварэнне беларускіх частак у складзе Расійскай арміі [3, с.38]

БСГ займала процілеглую пазіцыю. На думку яе прадстаўнікоў, у перыяд вясны-лета 1917 г. адмаўлялі ідэі стварэння беларускага войска. Іх аргументацыяй было тое, што стварэнне беларускіх вайсковых частак ўнясе разлад у адносіны паміж беларускім рухам і Часовым урадам, а таксама справакаваць Часовы урад на рэпрэсіўныя дзеянні. Як выйсце з усіх спрэчных пытанняў, БСГ бачыла у цеснай супрацы з Часовым урадам і агульнарасійскімі партыямі. А адносна БНК, БСГ лічыла, што БНК павінна было займацца толькі культрана-асветніцкай дзейнасцю і не лезці ў іншыя сферы [1, с. 10]

Сутыкненне адбылося на 3'ездзе беларускіх арганізацый 8 ліпеня 1917 г. Пад шквалам крытыкі, якая ўключала ў сябе ігнараванне і дэманстратыўны зыход са з'езду (Беларускі народны саюз) БНК было распушчана. Але таксама крытыку зведала і БСГ. Як вынік з'езду створана Цэнтральная рада беларускіх арганізацый і партый (ЦРБАП), якая была павінна аб'яднаць беларускі нацыянальны рух і нівеляваць спрэчныя пытанні. Але ў складзе Выканаўчага Камітэту ЦРБАП дамінуючую ролю адыгрывалі сябры БСГ [2, с.67].

У першым складзе выканкама ЦРБАП толькі два сябры былі прадстаўнікамі правага кірунку (А. І. Лявіцкі і А. А. Смоліч), якія падзялялі канцэпцыю БНК, астатнія тры сябры былі прадстаўнікамі БСГ. Ужо на Першым з'ездзе ЦРБАП у выканкам былі ўведзены новыя сябры, якія пераважна былі прадстаўнікамі левых сіл (эсэраў, БСГ), у выніку чаго, па сутнасці, ЦРБАП апынулася пад кантролем БСГ. Такім чынам, на пэўны час дамінуючай стала канцэпцыя БСГ. Увогуле, на жнівеньскім з'ездзе ЦРБАП было вырашана, што любыя спробы стварэння беларускіх вайсковых фармацый з'яўляюцца шкоднымі і непатрэбнымі. Тыя арганізацыі, якія ўжо існуюць і спрабуюць праводзіць дзейнасць падобнага кшталту, павінны яе спыніць і абмежавацца выключна культурна-асветніцкай дзейнасцю ў асяроддзі беларусаў-вайскоўцаў [4, с. 138].

Але гэта не спыніла стыхійнай дзейнасці беларускіх вайскоўцаў, якія арыентаваліся да гэтага на БНК. Так, ужо пасля роспуску БНК, 20 ліпеня 1917 г. паўстаў Часовы выканаўчы камітэт беларусаў-вайскоўцаў 12-й Арміі, а на Балтыйскім флоце – арганізацыя беларусаў-матросаў Балтыйскага флоту на чале з В. Л. Мухай, неўзабаве да гэтай арганізацыі далучыўся генерал-маёр К. А. Аляксееўскі. На Заходнім і Паўднёва-Заходніх франтах дзейнічалі шэраг беларускіх вайсковых арганізацый. Пры гэтым,

некаторыя з іх дзейнічалі ў паўлегальных умовах, бо ўлетку 1917 г. Часовы урад забараніў праводзіць з'езды вайскоўцаў і стварэнне новых арганізацый [5, с.50].

Такім чынам, намінальна ў змаганні за беларускае войска ў нацыянальным руху, у перыяд ад Лютага да Кастрычніка, перамогу атрымала БСГ, падпарадкаваўшы сабе ЦРБАП. Але гэта не магло спыніць стыхійнай працы беларускіх афіцэраў у расійскім войску па згуртаванню беларускіх вайскоўцаў, якія маглі стаць падмуркам да стварэння беларускага войску. Але і пазіцыя ЦРБАП не была статычнай, сваю дынаміку яна набыла ўвосень 1917 г.

Па-першае, на гэта спрыяла змена стаўлення да нацыянальных фармацый з боку Часовага ўраду. Згодна з канцэпцыяй генерала М. М. Духоніна да канца лістапада 1917 г. Расійская армія павінна была быць перафармавана па нацыянальна-тэрытарыяльнаму прынцыпу. Гэта павінна было спыніць заняпад маральнага становішча ў войску, дзеля чаго Духонін дазволіў правесці З'езд беларусаў-вайскоўцаў Заходняга фронту [5, с. 58].

На з'ездзе, які адбыўся 18–21 кастрычніка 1917 г., была створана Беларуска-цэнтральная вайсковая рада на чале з С. А. Рак-Міхайлоўскім, якога потым замяніў генерал-лейтэнант К. А. Кандратовіч. У “Грамаце да беларускага народу” прадстаўнікі ЦБВР заклікалі да стварэння і ўступлення ў беларускія вайсковыя фармацыі. Духонін цалкам падтрымаў дзейнасць Кандратовіча [3, с. 44].

Па-другое, ЦРБАП таксама выдала заклік да стварэння беларускіх фармацый. Аналізуючы папярэднія дзеянні БСГ, можна зрабіць некалькі высноў. Гэта была спазніўшаяся спроба ўзяць верх над стыхійным вайсковым рухам, які ўжо на момант закліку, атрымаў сваю інстытуалізацыю. Па-другое, менавіта момант дазволу, паказаў БСГ тое, што напэўна іх тактыка была правільнай, нягледзячы на тое, што суседнія народы ўжо стварылі свае вайсковыя фармацыі, якія ў будучыні стануць падмуркам для вайсковых фармаванняў новых дзяржаў (напрыклад, украінізаваныя часткі, якія пераўтварыліся ў Армію УНР, корпус Доўбар-Мусьніцкага) [3, с. 42].

Праца па стварэнню беларускіх фармацый распачалася ў рэзервовых дружнах (якія фармаваліся па тэрытарыяльнай прыкмеце), стварэнне І Беларускага пяхотнага палка. Але праца ў гэтым кірунку правалілася з-за Кастрычніцкай рэвалюцыі. Пасля таго, як пасаду Вярхоўнага Галоўнакамандуючага заняў Н. В. Крыленка, адбыўся З'езд беларусаў вайскоўцаў у Віцебску, які выказаў шэраг патрабаванняў да Н. В. Крылеўкі, адно з якіх было працяг працы ў

накірунку стварэння беларускага войска, з якім той згадзіўся, а 24 лістапада быў атрыманы афіцыйны бальшавіцкі дазвол [5, с. 59].

Нацыяналізаваць частку можна было толькі праз агульную згоду ўсіх вайскоўцаў часткі. Гэта сарвала беларусізацыю рэзервовых дружын, а неўзабаве, пад ціскам партыі, Н. В. Крыленка скасаваў пагадненне з беларускімі вайскоўцамі. Як вынік, I Беларускі полк быў падначалены 289 палку і перакінуты на змаганне з Белым рухам на ўсход [3, с. 48].

Але, нягледзячы на забарону, працягвалася стыхійнае стварэнне беларускіх фармацый: Беларускі Уланскі полк у Пскове, Адэскі батальён, I Смаленскі полк, Беларускі эскадрон пад кіраўніцтвам Р. Якубені. Таксама выношвалася ідэя стварэння Беларускай Чырвонай гвардыі. Неўзабаве, да лютага 1918 г., бальшавікамі былі ліквідаваны ўсе беларускія вайсковыя фармацыі, якія існавалі на іх тэрыторыі [5, с. 65–67].

Такім чынам, у супрацьстаянні БНК і БСГ у пытанні беларускага войска перамаглі прадстаўнікі БСГ. Гэта адбылося па некалькіх прычынах. Кіруючая роля ў БНК была ў руках прадстаўнікоў правага кірунку беларускага нацыянальнага руху, а таксама прадстаўнікоў каталіцкага касцёлу і фінансавалася буйнымі земляўладальнікамі і магнацкімі коламі, што адштурхоўвала ад іх шмат прадстаўнікоў левага накірунку. Пераважная большасць прадстаўнікоў левых ідэй, нават пасля шэрагу расколаў у БСГ, шмат, хто з прадстаўнікоў левых ідэй падтрымліваў іх канцэпцыю. Ці ўвогуле, выношвалі ідэю стварэння беларускай Чырвонай гвардыі. Падтрымка ідэй БНК у вайсковым асяроддзі абмяжоўвалася з боку Часовага ўраду, а таксама з-за супрацьдзеяння іншых нацыянальных фармацый. Вядомы выпадкі актыўнай агітацыйнай дзейнасці з боку палякаў. Такім чынам, момант стварэння беларускіх вайсковых фармацый быў страчаны.

Менавіта момант, калі БСГ было ўжо гатова ўзначаліць беларускі вайсковы рух, які праходзіў ужо стыхійна, гэтыя працэсы былі перакрэслены Кастрычніцкай рэвалюцыяй. Такім чынам, канцэпцыя БСГ, згодніцтва з Часовым урадам, таксама правалілася. У выніку супрацьстаяння, канцэпцыі як БСГ, так і БНК не рэалізаваліся, нават тыя фармацыі, якія былі створаны, былі ліквідаваны ўжо новай савецкай уладай.

Спіс выкарыстаных крыніц і літаратуры

1 Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва (БДАМЛІМ) Ф. 500. – Воп. 1. – С. 398.

2 Ладысеў, У. Ф. На пераломе эпох: станаўленне беларускай дзяржаўнасці (1917–1920гг.) / У. Ф. Ладысеў, П. І. Брыгадзін. – Мінск: БДУ, 1999. – 128 с.

3 Латышонак, А. Жаўнеры БНР / А. Латышонак. – Беласток: Беларускае Гістарычнае Таварыства, Вільня, Інстытут беларусістыкі, 2009. – 366 с.

4 Рудовіч, С. Час выбару : Праблема самавызначэння Беларусі ў 1917 годзе / С. Рудовіч. – Мінск: Тэхналогія, 2001. – 200, [1] с.

5 Łatyszonek, O. Białoruskie formacje wojskowe 1917–1923 / O. Łatyszonek. – Białystok: Białoruskie Towarzystwo Historyczne, 1995. – 273 с.